Rapport från kansliets studieresa till Turkiet den 8:e – 17:e oktober 2012

DELTAGARE:
Åke Göransson, Sven-Eric Andersson, Ingmarie Kaan, Inger Carnbo, Max Stockman och Örjan Wallin.

SYFTE MED RESAN:
SST har ett uppdrag från Sveriges regering ”att vara expert när det gäller allmänna trossamfunds- och religionsfrågor”. Som en del i detta uppdrag är det viktigt att känna till de internationella relationer som finns inom – och mellan – många trossamfund verksamma här. Det är också viktigt för kansliets personal att ha en bred och djup förståelse för de kulturella, ideologiska och religiösa förhållanden som präglat de invandrade befolkningsgrupperna i Sverige. Att kansliet valde Turkiet till destination för årets studieresa var alltså både aktuellt och relevant.

Turkiet är ett land med lång och rik kulturhistoria, som präglats av flera världsreligioner – framförallt kristendom och islam. Stora grupper med sina rötter i denna region bor idag i Sverige.[1] Dessa grupper har olika etnisk bakgrund (turkar, kurder, armenier) och religion (sunnimuslimer, aleviter, shiamuslimer syrisk-ortodoxa, armenisk-ortodoxa, grekisk-ortodoxa, judar och protestanter).

Även Turkiets roll som ”bro mellan två kontinenter” och dess förhållande med den Europeiska Unionen gör landet intressant för SSTs verksamhet.

UPPLÄGG:
Resan omfattade 10 dagar och tre destinationer. Avresan den 8:e oktober gick till Turkiets huvudstad Ankara där kansliet stannade fram till den 10:e oktober. Därefter (11:e okt) flög vi till staden Mardin i sydöstra Turkiet där även Midyat besöktes. Den 13:e oktober reste kansliet till Istanbul där vi befann oss till och med hemresan den 17:e oktober.

Fakta Turkiet
Invånarantal: 74,7 miljoner
Andel invånare i städerna: 70 %
Förväntad livslängd: män 71 år, kvinnor 75 år
Läs- och skrivkunnighet: 91 %
Folkgrupper: turkar 75 %, kurder 18–20 %, araber, greker, armenier och övriga 5–10 %
Språk: turkiska officiellt språk, kurdiska största minoritetsspråk
Religion: sunni-islam (upp till 80 %) alevitisk islam (upp till 20 %), Övriga: kristna (grekisk-ortodoxa, armenisk-ortodoxa, protestanter, syrisk-ortodoxa, österns assyriska kyrka) samt judendom och shia-islam. (Källa: UI)

FÖRBEREDELSER:
Förutom individuell inläsning så föregicks turkietresan av två förberedande kunskapsträffar. Den första träffen var med teologie doktor Göran Gunner (Svenska Kyrkans enhet för forskning och kultur) som berättade om folkmordet 1915 på armenier och syrisk-ortodoxa. Gunner berättade också om de kristnas situation i dagens Turkiet. Den andra träffen var med doktorand Anne Ross Sohlberg (Södertörns Högskola) som gav en introduktion till islams historia i Turkiet samt en översikt av de olika muslimska grupperna i landet.

[1] Enligt SCB bor det idag ca 40 000 personer födda i Turkiet i Sverige

1. BESÖK I ANKARA (20121008 – 20121010)

1.1 SVENSKA AMBASSADEN: Kansliets första besök var en lunchträff på svenska ambassaden i Ankara. Här träffade vi ambassadör Håkan Åkesson, ambassadråd Anna Hammarlund Blixt samt ambassadråd Annika Palo. Vid lunchsamtalet informerades SST's kansli om ambassadens arbete i Turkiet samt allmänt om den politiska situationen i landet – utifrån ett svenskt perspektiv. Bland annat berättade man om de projekt som ambassaden stödjer, EU-processen samt om arbetet med handel och ekonomi. Vi talade också om MR-situationen i Turkiet och den rapport som EU-kommissionen var på väg att publicera.[2]

Svenska ambassaden i Ankara

1.2 FRIHETSKRIGSMUSEET. Tisdagen avslutades med ett besök på *The War of Independence Museum* (Kurtuluş Savaşi Müzesi). Muséet är beläget i den byggnad där det turkiska parlamentet samlades under republikens grundande och det turkiska frihetskriget 1920 – 1924.

1.3 MUSTAFA KEMALS MAUSOLEUM: Onsdagens första besök gick till Ankaras största monument – Mustafa Kemals mausoleum (Anıtkabir). Kemal var den turkiska republiken grundare och på denna plats finns också ett museum som berättar om det moderna Turkiets historia.

[2] *Turkey 2012 progress report* finns att läsa online på: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm

Nybyggd moské intill Diyanets huvudkontor i Ankara

1.4 RELIGIONSMINISTERIETS HUVUDKONTOR: Sedan den turkiska republikens grundande har den turkiska staten bestämt att landets majoritetsreligion (sunni-islam) skall organiseras genom ett statligt organ som kallas ”Ordförandeskapet för religiösa frågor” (Diyanet İşleri Başkanlığı, förkortas ofta bara “Diyanet”). Deras huvudkontor är förlagt till Ankara och här träffade SSTs kansli Fevzi Hamurcu (enhetschef för turkiska medborgare som lever utanför Turkiet) samt Sinan Dedeler (expert på religiösa frågor). Under mötet informerades SSTs kansli om Diyanets uppbyggnad och funktion i turkiska samhället samt de aktuella frågor som man arbetar med. I dag har Diyanet ungefär 90 000 anställda över hela Turkiet och man ansvarar för all religiös service riktad till landets sunni muslimer (moskéer, imamer, bönetider, vallfärd, utbildning).[3] Diyanet skickar också imamer till länder där det finns många exil-turkar. Sverige har idag fjorton imamer med sin lön betald från Diyanet. Till deras tjänst finns också en ansvarig religionstjänsteman vid turkiska ambassaden i Stockholm, Bülent Baloglu, som SST har kontakt med.

1.5 ANATOLISKA CIVILISATIONERNAS MUSEUM: Onsdagen avslutades med ett besök på det mycket omtalade Anatoliska civilisationerna museum (Anadolu Medeniyetleri Müzesi). Här kunde kansliet lära sig mer om den anatoliska regionens äldsta historia (8 000 – 500 f. kr.).

[3] För aktuell information om Diyanet se deras egen hemsida: www.diyanet.gov.tr

2. BESÖK I MARDIN / MIDYAT (20121011 – 20121013)

2.1 KYRKOR OCH KLOSTER I MARDIN: Sydöstra Turkiet är ett av kristenhetens äldsta områden. Det är också kärnområde för den syrisk-ortodoxa kyrkan och det assyrisk-syrianska folket. SSTs kansli besökte tillsammans med guide från området ”De Fyrtio Martyrernas Kyrka av Sebastia” belägen i Mardin med de äldsta delarna byggda under 569-talet. Här träffade vi fader Gabriel Akyüz som berättade om kyrkans historia och situationen för det syrisk-ortodoxa folket i dagens Turkiet. Kansliet besökte också ”Saffrans-klostret” (Deyr ul-Zafaran) som byggdes 493 e. kr. Detta kloster var det syrisk-ortodoxa patriarkatets säte från 1160 – 1932. Idag sitter den syrisk-ortodoxa patriarken i Saidnaya utanför Damaskus.

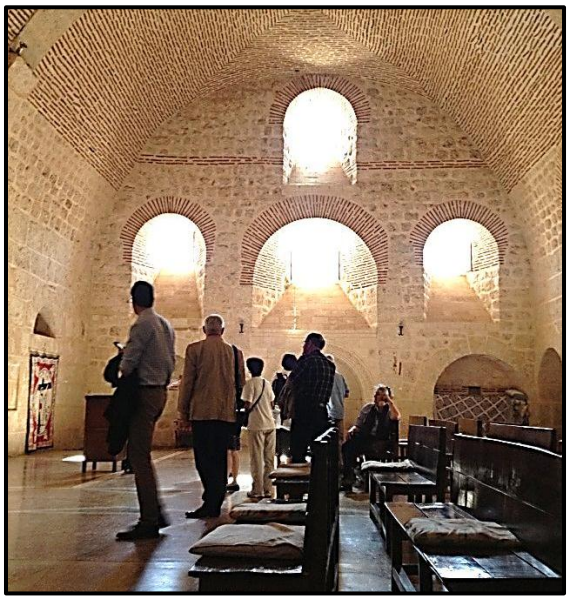

Sankt Gabriels kloster

2.2 STORMUFTIN I MIDYAT: Fredagen den 12:e oktober reste kansliet en timme österut för ett möte med stormuftin i Midyat – Diyanets högste representant i regionen. En stormufti är en person med hög islamisk skolning som har rätt att utfärda råd och lagråd (fatwa). Vid mötet diskuterades Diyanets arbete i staden, samhällsutveckling och relationerna mellan muslimer, kristna och övriga grupper där. Vi förevisades en koranskola för kvinnliga studenter och ett bygge av en ny moské med plats för flera tusen personer. Vid mötet intervjuades också generalsekreterare Åke Göransson av en turkisk tidning om syftet med SSTs resa.

2.3 KYRKOR OCH KLOSTER I MIDYAT: Likaså lördagen den 13:e oktober gick resan till Midyat. Denna gång med transport och guidning ordnad av den syrisk-ortodoxa kyrkan. Målet var Sankt Gabriels kloster (Dayro d-Mor Gabriel, grundat 397 e. kr.) vilket – vid sidan om ovan nämnda Deyr ul-Zafaran – är det namnkunnigaste av den syrisk-ortodoxa kyrkans kloster i regionen. Detta var tidigare ett stort lärocenter med tusentals studenter, omgivet av kristna byar. Idag finns endast sjuttio personer kvar i klostret och hundratalet kristna familjer i Midyat. SST fick en rundvandring i klostret, träffade ärkebiskop Timotheos Samuel Aktas och bevistade en gudstjänst. På vägen hem besöktes också Sankt Jakobs kyrka – även det en mycket gammal syrisk-ortodox kyrka. Dagen gav utrymme till många och intressanta samtal om situationen för de religiösa minoriteterna i Turkiet, samt förhållandet till assyrier-syrianerna i diasporan.

3. BESÖK I ISTANBUL (20121014 – 20121017)

3.1 HISTORISK RUNDVANDRING: Första dagen i Istanbul ägnades åt en rundvandring bland stadens viktigaste historiska monument. Vi började i bokbasaren utanför Bayezid II moské varifrån vi sedan promenerade ned till resterna av den gamla romerska kapplöpningsbanan (hippodromen) från 203 e. kr. Därefter gjorde vi ett besök i Istanbuls största och mest kända muslimska helgedom – Sultan Ahmeds Moské (Sultanahmet Camii: som också kallas ”Den blå mosken”). Sultanahmet är byggd under sultan Ahmed I (1609–1616), har sex minareter och en kapacitet att ta emot 10 000 besökare samtidigt. Därefter gick vi en kort promenad över till den lika monumentala Haga Sofia (Ayasofya) vilket ursprungligen är en kyrka (anlagd år 306 e.kr under kejsar Konstantin II) som gjordes om till moské år 1453. Idag är byggnaden varken moské eller kyrka, utan ett museum.

Efter detta hade kansliet lunch och fortsatte sedan till Basilika-cisternen (Yerebatan Sarayı – ”Det sjunkna palatset”) som är en

vattenreservoar byggd under av romarna på 200-talet e. kr. Resterande delen av eftermiddagen ägnades åt Topkapi-palatset (Topkapı Sarayı) – de ottomanska sultanernas högsäte åren 1465 – 1856. Här kan man ta del av klassisk ottomansk kultur i form av klädedräkter, vapen och arkitektur. I Topkapi förvaras också flera av den muslimska kulturens reliker: Muhammeds mantel, hans heliga standar och de svärd som tillhörde Profetens Följeslagare.

Topkapi-palatset

3.2 BESÖK HOS EKUMENISKE PATRIARKEN: Måndagen den 15:e oktober besökte SSTs kansli S:t Georges kyrka – det Ekumeniska patriarkatets huvudkontor sedan 1601. Vi förevisades kyrkan och därefter tog patriark Bartholomew I emot på sitt kontor. På mötet diskuterades de grekiska ortodoxa trosbekännarnas situation i synnerhet och de religiösa minoriteternas ställning i allmänhet. Vi talade också om Patriarkens ihärdiga arbete för ekumenik och religionsdialog som pågått i många år samt hans engagemang för klimat- och miljöfrågor.

3.3 BESÖK PÅ SVENSKA PALATSET: På tisdagen besökte vi svenska Generalkonsulatet i stadsdelen Pera – Sveriges äldsta statliga egendom utomlands (1757). Här togs vi emot av generalkonsul Torkel Stiernlöf. Vid mötet diskuterades konsulatets olika projekt och samarbetet man har med Svenska forskningsinstitutet och Svenska Exportrådet som finns på plats i Istanbul.

3.4 MÖTE MED REPRESENTANT FÖR DE PROTESTANTISKA KYRKORNA. Efter mötet på konsulatet så träffade kansliet Mine Yildirim, representant för *Association of Protestant Churche*si Turkiet. Mine berättade om de protestantiska kyrkornas situation i Turkiet utifrån en rapport som man publicerat 2010.[4] Problemen för de protestantiska kyrkorna i Turkiet är att man inte tillåts ha officiella kyrkolokaler vilket bland annat gör det tyngre ekonomiskt att bedriva samfundsliv. Man får heller inte öppna skolor eller registrera sig som samfund. Det finns idag ca 3 500 protestanter i Turkiet.

3.5 BESÖK I ALEVITISK SAMLINGSLOKAL: På kvällen besökte SSTs kansli en församlings- och bönelokal tillhörande den alevitisk-muslimska gruppen. Aleviterna är den största religiösa minoriteten i Turkiet med uppemot 20 miljoner trosbekännare. Alevitisk islam är präglad av shia-islam genom sin heliggörande av profetens kusin Ali (därav namnet *ale*viter), sufism och för-islamiska (schamanistiska) traditioner. Aleviternas särart markeras på flera sätt: deras bönelokaler kallas inte moskéer utan ”djemevi”, deras ledare bär titeln ”Dede” och de använder musik i gudstjänsten. Kvinnor och män ber tillsammans i bönelokalen. Sammanfattningsvis är Alevism en strömning som befinner sig ganska långt ifrån traditionell sunni-islam och de har heller inget bidrag från det statliga religionsministeriet. SST har inte kontakt med denna grupp i Sverige.

Alevitiskt bönelokal – Djemevi

[4] ”A Threat” or Under Threat? Legal and social Problems in Turkey, 2010

3.6 BESÖK PÅ SÜLEYMANCI-SKOLOR: Sista dagen innan avresan så besökte SST ett antal skolor och studenthem tillhörande den sunni-islamiska Süleymancılar-rörelsen i Turkiet. Vid besöken diskuterades bland annat utbildningssituationen i Turkiet och den mycket begränsade religionsfriheten för de muslimska rörelser som befinner sig utanför de statliga religionsinstitutionerna. Historiskt sett har Süleymancılar-rörelsen befunnit sig i opposition mot Diyanet och de radikala sekulära krafterna i Turkiet. Idag har dock relationerna mellan dessa institutioner mjukats upp. I Sverige företräds Süleymancılar-rörelsen av trossamfundet IKUS (Islamiska Kulturcenterunionen) som har funnits i Sverige sedan 1979.

REFLEKTIONER EFTER RESAN:

SOM OVANSTÅENDE RAPPORT förhoppningsvis visat är Turkiet ett land som inte bara har en rik religiös historia – utan också en plats med en rik religiös samtid. Här finns flera riktningar inom islam och kristna kyrkor av olika slag, för att bara nämna de största.

På våra vandringar i Ankara, Mardin och Istanbul har vi sett moskéer, synagogor och kyrkor vägg-i-vägg. Turkiet framstår – i jämförelse med Sverige – som ett land där religion är något levande och mycket närvarande, såväl i gatubild som i människors medvetanden. Denna uppfattning bekräftas i undersökningen *Eurobarometer Poll* 2005 som uppger att 95 procent av turkarna tror på Gud.

Dock står det klart att religionerna inte har samma förutsättningar att verka i Turkiet. Några samfund har understöd av staten – andra ges inte samma möjligheter i sitt religionsutövande. Som exempel på det sistnämnda så är det fortfarande inte tillåtet för den grekisk-ortodoxa eller den syrisk-ortodoxa kyrkan att öppna sina prästseminarier. Även de muslimska samfund som befinner sig vid sidan om den av staten godkända sunni-islam (Aleviter, Süleymancılar, m.fl.) arbetar helt på egen hand. Här finns det flera paralleller till vår egen, svenska historia med en stark stat, en stark statskyrka och ett antal mindre samfund.

Under vår turkietresa fick vi också många tillfällen att tänka på förhållandet mellan ett lands majoritetsbefolkning kontra dess minoriteter. Turkiet är ett land med en stor majoritet muslimer – och några få andra. Sverige: ett land med en stor majoritet kristna. Hur påverkar det minoriteterna att behöva anpassa sig till det omkringliggande samhället? Hur skall samhället och staten förhålla sig till minoriteterna?

Något som starkt berörde oss på SSTs kansli var förstås besöket i Mardin och Midyat. Där kunde vi med egna ögon bevittna hur en hel region med städer, byar, kyrkor och kloster bokstavligen nu stod tomma efter den utflyttning som skett – bland annat till Sverige – på grund av förtryck och marginalisering som varit.

TACK TILL:

STUDIERESAN TILL TURKIET skulle inte varit möjlig utan den stora hjälp vi fått från våra kontakter i Sverige. Här vill vi rikta ett särskilt tack till Fader Suleyman Wannes (Syrisk-ortodoxa Ställföreträdarskapet) som ordnade med besöken i kyrkorna i Mardin och Midyat. Vi vill också tacka ordförande Tahir Akan (Sveriges Muslimska Förbund) för hjälpen med reselogistik och kontakter. Bülent Baloglu (religionsattaché i Stockholm) har varit mycket hjälpsam i kontakterna med Diyanet i Ankara och Midyat. I Istanbul fick vi stor hjälp av Hüseyin och Ebubekir Ayata (Islamiska Kulturcenterunionen) som både ordnade en intressant studiedag i Süleymancılar-rörelsens skolor samt fantastiska vandringar bland stadens historiska monument. Slutligen vill vi också tacka Metropoliten Pavlos som ordnade med besöket hos den Ekumeniske Patriarken Bartholomew I.